

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:43
sssjournal.com

pp.4872-4885
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 03/05/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 15/09/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 15.09.2019

SÖZLÜKSEL ANLAMBİLİM AÇISINDAN GÖÇ (±) ¹ KAVRAMI ²

THE CONCEPT OF IMMIGRATION FROM THE ASPECT OF LEXICAL SEMANTICS

Doç.Dr. Fevzi KARADEMİR

Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Düzce/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1729>

Reference : Karademir, F. (2019). "Sözlüksel Anlambilim Açısından Göç (±) Kavramı", International Social Sciences Studies Journal, 5(43): 4872-4885.

ÖZ

Kelimeler, his ve mana kutucuklarıdır. Her bir kelimedede ayrı bir his, ayrı bir mana gizlenir. Kimisinde gam ve kasvet, kimisinde sevinç ve huzur vardır. Kimisinde kin ve nefret köpürür, kimisinde sekinet ve esenlik demlenir. Kimi kelimelerse, insan kalbi gibi, zıt manaları içinde barındırır. Göç, bu nevi kelimelerdendir. Göç'ün bir yanı hüznün, bir yanı sevinçtir. Bir yanı kopuş ve inkisar, bir yanı vuslat ve ümitir.

Göç, her insan için mukadder olsa da herkes için aynı tarz ve sıklıkta tezahür etmez. Her insanın menzilden ayrılış sebebi, menzilden menzile savrulmuş seyri aynı olmaz. Küskünlükler, kavgalar, kan davaları, savaşlar, maddi sıkıntılar, onulmaz sevdalar ve daha nice sebepler insanı yurdundan koparıp diyar diyar gezdirir. Göçün sebebine göre, göç acısına maruz kalanın (göçmen ve/veya silada kalanın) duygu hali değişir, figanı farklılaşır. Bütün bunlar edebiyatımıza çeşitli şekillerde yansır.

Türlü duygu değerlerini çağrışım alanında bulunduran göç; kullanılış anlamları, kelime ailesi, müteradifleri ile Türkçenin önemli sözlük birimlerindedir. Çalışmada kaynak taraması yolu ile ulaşılan verilerden hareketle, göç kavramı, söz konusu açılardan ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: göç, kullanılış anlamı, sözlüksel anlambilim

ABSTRACT

The words are the pattern of feeling and meaning. A separate feeling and meaning in each word is hidden. Some have sad and gloom, and some have joy and peace. In some, hatred and envy bubble, and in some, tranquility and well-being brew. Some words, like the human heart, contains the opposite meaning. Migration is one of these words. One aspect of migration is sadness, and the other aspect is joy. One side is break and denial, one side is union and hope.

Although migration is destined for every human being, it does not manifest in the same style and frequency for all. The reason for the departure of each person from the location to location is not the same as the others. Disgusts, fights, blood feuds, wars, financial troubles, incurable love and many other reasons cause the people of the country to run away from their own lands. According to the reason of the migration, the mood of the migratory (migratory and / or the rest of the immigrant) changes and the moan changes. All this is reflected in our literature in various ways.

Immigration, which includes various emotion values in the connotation area; the meaning of use, the word family, the similarities are the important dictionary units of Turkish. In this study, the concept of migration has been tried to be taken into consideration in the light of the information obtained through the literature review.

Keywords: immigration, used meaning, lexical semantics

¹ (±): artı-eksi işareti. Kelimenin hem isim hem de fiil tabanı olarak kullanılabilirdiğini gösterir. Metinde özellikle her iki taban türü kastedildiğinde kullanılmıştır.

² Bu yazı, 6-8 Aralık 2018 tarihinde Düzce Üniversitesinde gerçekleştirilen "II. Uluslararası Göç Kongresi"nde bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Kelimeler, his ve mana kutucuklarıdır. Her bir kelimedede ayrı bir his, ayrı bir mana gizlenir. Kimisinde gam ve kasvet, kimisinde sevinç ve huzur vardır. Kimisinde kin ve nefret köpürür, kimisinde sekinet ve esenlik demlenir. Kimi kelimelerse, insan kalbi gibi, zıt manaları birlikte içerir³. Göç, bu nevi kelimelerdendir. Göç'ün bir yanı hüznün, bir yanı sevinçtir. Bir yanı kopuş ve inkisar, bir yanı vuslat ve ümittir.

Göç, insanoğlunun kaderidir ve her insan bizatihi göçmendir. Zira hiçbir menzil insan için ebedi değildir. Erzurum yöresine ait bir türkü söz konusu hakikate şöyle işaret eder:

*Acep bir kâruban-hane bu dünya,
Gelen gider, konan göçer bu elden.
Vefası yok, sefası fani hülya,
Gelen gider, konan göçer bu elden.
Civanları cefa ile eder pir,
Ne gedalar güler, bunda ne emir,
Misafirhanedir, ol pak-ı zemir,
Gelen gider, konan göçer bu elden.
Görülmemiş vefasızın vefası,
Bu dar-ı mihnetin yoktur sefası,
Ecel şerbetinin olmaz şifası,
Gelen gider, konan göçer bu elden.
Aman! Lütüfî gibi gafil bulunma,
Ölümdür akıbet, ferah salınma,
Sonunda sen de ölürsün, alınma,
Gelen gider, konan göçer bu elden.* (<https://www.turkudostlari.net>).

Pir Sultan'ın dilinden dökülen şu mısralarda da yine aynı hakikat yankılanır:

*Bu dünyanın sonu ah u hiç imiş,
Akşam konanlara sabah göç imiş,
Hakk'ın nazarında büyük suç imiş,
Benden sana emanet, değme gönüle.* (Kaya, 2008).

İnsan için mukadder olan bu göç hakikati, Niyazi-i Mısri'nin dilinde uhrevi bir endişeye dönüşür:

*Bir ticaret kılmadım ben, nakd-i ömr oldu hebâ,
Yola geldim, lâkin göçmüş cümle kervân bîhaber.
Çün "gel" oldu, yalnız girdim yola, tenhâ, garîb,
Dide giryân, sîne büryân, akıl-ı hayrân, bîhaber.* (Özdamar, 2000: 211).

Göç, her insan için mukadder olsa da herkes için aynı tarz ve sıklıkta tezahür etmez. Her insanın menziline ayrılaş sebebi, menzilden menzile savrulmuş seyri aynı olmaz. Küskünlükler, kavgalar, kan davaları, savaşlar, maddi sıkıntılar, onulmaz sevdalar ve daha nice sebepler insanı yurdundan koparıp diyar diyar gezdirir. Göçün sebebine göre, göç acısına maruz kalanın (göçen ve/veya sılada kalanın) duygu hali değişir, figanı farklılaşır. Bütün bunlar edebiyatımıza çeşitli şekillerde yansır.

Kimisinde şu mısralarda olduğu gibi, huduttan hududa atılan bir vatan bekçisinin ayrılık acısı hissedilir:

*On yıl var ayrımın Kınadağı'ndan,
Baba ocağından, yar kucağından,
Bir çiçek dermeden sevgi bağından,
Huduttan hududa, atılmışım ben.* (Çamlıbel, 1969: 5).

Kimisinde bir garib'in inkisar ve sitemi iştilir:

*Nesini sorarsın düşkün halimin,
Çoktan beri yatar hastadır gönül.
Alışmış gurbete göçmüş elinden,
"Abdala karışmış post" tadır gönül.* (Taş, 2004a: 584'ten akt. Akman, 2010: 47).

³ Okşamak eyleminin hem sevmek hem dövmek; ağmak'ın hem çıkmak hem inmek; değme'nin hem sıradan hem seçme, üstün anlamlarını bildirmesi bu tür kelimelere örnektir. Buna dil bilimde kelime içi zıt anlamlılık denir (bk. Uluoğlu, 2014; Karademir, 2016).

*Gurbete göç etmiş köyün atası,
Böyleymiş demek ki alın yazısı,
Burnumda tütüyor suyu havası,
Bunun için sitem eder sözlerim.”* (Taş, 2004a: 584'ten akt. Akman, 2010: 47).

Kimisinde sevdalı bir yüreğin vuslat aşkı dile gelir:

*Şu karşı yaylada, göç katar katar,
Bir güzel sevdası serimde tüter,
Bu ayrılık bana ölümden beter,
Geçti dost kervanı, eyleme beni.* (<http://www.turkuler.com>).

Kimisinde ise sevgili'yi diyar diyar arayan bir dervişin lahuti iniltisi nağmeleşir:

*Ben yürürem ilden ile,
Dost soraram dilden dile,
Gurbetde hâlüm kim bile,
Gel gör beni 'ışk n'eyledi.* (Tatçı, t.y.: 328).

Sıralanan örneklerin her birinde farklı bir his galip olsa da hemen hepsinde hasret, ortak bir duygu değeri olarak göze çarpar. Evet, çok defa bir zorunluluğun kamçılıdığı ümide yolculuk, bir müddetten sonra yerini sıla hasretine bırakır, ayrılık acısıyla dağlanan yürekler, vuslat arzusuyla inleyip durur.

Bütün bu duygu değerlerini çağrışım alanında bulunduran göç; kullanılış anlamları, kelime ailesi ve müteradifleri ile Türkçenin önemli sözlük birimlerindedir. Çalışmada kaynak taraması yolu ile ulaşılan verilerden hareketle, göç kavramı, söz konusu açılardan ele alınmaya çalışılmıştır. Sözlüksel verilerin derlenme ve değerlendirilmesinde insan göçü-hayvan göçü ayrımı yapılmamış, veriler bir bütün olarak ele alınmıştır.

2. KULLANILIŞ ANLAMLARI AÇISINDAN GÖÇ (±)

Hem isim hem de fiil tabanı olarak kullanılan g ö ç (±)⁴ göstergesi, Türkçe kelime kadrosunun kadim unsurlarından olup Eski Türkçeden beri yolculuğu hiç kesilmemiş, ufak bir ses değişikliği ile (göç<köç; göç-<köç-) günümüze kadar gelmiştir (bk. Bayat ve Aliyeva, 2008; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014). Kelime, küçük ses bilgisel ayırtılarda çağdaş Türk lehçelerinde de kullanılmaktadır⁵.

İsim olarak göç'ün Türkçenin başlıca üç sözlüğündeki kullanılış anlamlarının sıralanışı aşağıdaki gibidir:

GÖÇ			
	Güncel Türkçe Sözlük (GTS)	Kubbealtı Lugatı (Misalli Büyük Türkçe Sözlük) (KL)	Ötüken Türkçe Sözlük (ÖTS)
1	a. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret: □ <i>Obaların hâlâ arkası kesilmeyen göçleri devam etmekte idi.</i> □ -S. Ayverdi.	Göçmek işi, bir yerden başka bir yere taşınma, hicret.	Ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, başka yerleşim yerine gitme işi; muhaceret.
2	Evden eve taşınma, nakil: □ <i>Her sene, zamanı gelince İstanbul'un mahallelerinde Boğaz'ın köylerine göçler başlad.</i> -A. Ş. Hisar.	Bir evden bir eve taşınma, nakil.	Bir evden başka bir eve taşınma.
3	Taşınma sırasında götürülen ev eşyaları.	<i>teşmil.</i> Taşınılan yerden yeni oturulacak yere götürülen toplu haldeki ev eşyası: <i>Boğaziçi'nde bir yere göç götürüyorduk</i> (Ahmed Midhat Efendi). <i>Koca pazar kayığı göç yüklü geldi çattı</i> (Ahmed Midhat Efendi).	Göç etme sırasında taşınan ev eşyası.

⁴ Türkçede çok sayıda aynı ses değeri ve anlama sahip, hem isim hem fiil tabanı olarak kullanılan unsurlar vardır. Acı/acıamak, gerek/gerek-, kuru/kuru-, savaş/savaş- gibi. Bu unsurlar için, gramer eserlerinde *ortak kökler, kökteş sözcükler, fiil-isim* vb. terimler kullanılır. Söz konusu ortak tabanlara, Türkçenin yazılı metinlerle takip edilebilen en eski dönemlerinden beri rastlanmaktadır. Bunların bazılarında fiilin mi, yoksa ismin mi daha önce kullanım sahasına çıktığı teşhis edilebilirken bazılarında bunu teşhis etmek zordur. Göç de bu tür örneklerdendir. Zira göç'ün ilk önce fiil olarak mı yoksa isim olarak mı ortaya çıktığı konusunda kesin bir görüş belirtmek güç görünmektedir (bk. Turan, 1998: 249).

⁵ Azeri Türkçesi: köç; Başkurt Türkçesi küş, küşiv; Kazak Türkçesi: köş, köşiv; Kırgız Türkçesi: köç; Özbek Türkçesi: köçiş; Tatar Türkçesi: küçüş, küçü; Türkmen Türkçesi: göç, göçüş; Uygur Türkçesi: köçüş (<http://www.tdk.gov.tr/index.php>).

4	<i>hay. b.</i> Kuşların, geyiklerin, yarasaların, bazı balık ve böceklerin mevsim, iklim, besin miktarı vb.ne göre çevre değiştirmeleri: <i>Yüzyıl başında doğanlardan günümüze KLANlar birer birer göçüyor.</i> -E. Atasü.	<i>teşmil.</i> Eşyası ile bir yerden bir yere giden kâfile, kervan: <i>Şu karşı yaylada göç katar katar</i> (Pir Sultan Abdal).	Hayvanların mevsim değişikliklerinde yer değiştirmeleri.
5			Tohumların dağılmasıyla bitki türlerinin başka alanlarda görülmesi.
6			<i>bot.</i> Asalak bir bitkinin gelişim sırasında bir konaktan başka bir konağa geçmesi.
7			{eAT} {OsT} Kervan; kâfile.
8			{eAT} Merhale; konak.
9			{eAT} {OsT} Sefer.

Tablo incelendiğinde sözlüklerin göç için verdikleri ilk üç anlamın aynı veya benzer olduğu görülmektedir. Bunlar; 1. bir sebepten ötürü yerleşim yeri değiştirme; 2. ev değiştirme; 3. ev yükü/eşyası şeklinde sıralanmıştır.

Bununla birlikte belirlenen anlam sayıları ve sıralamaları ile ilgili önemli farklılıkların olduğu da göze çarpmaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. GTS ile KL'de 4'er, ÖTS'de 9 anlam mevcuttur.
2. 4. anlam olarak GTS ile ÖTS, *hayvan türlerinin çeşitli nedenlerle çevre değiştirmesini* verirken, KL; *kâfile, kervan* anlamını vermiştir.
3. ÖTS'de yer alan 5, 6, 8 ve 9. anlamlar, GTS ve KL'de bulunmamaktadır.
4. ÖTS'nin 7. anlamı (Kervan; kâfile) KL'nin 4. anlamına denk gelirken, GTS'de yer almamaktadır.
5. ÖTS'deki son 3 anlam (kervan, kâfile; merhale; konak, sefer), eski kullanımlar olarak belirlenmiştir.

Bir de göç- fiilinin anlamlarına bakalım:

GÖÇ-			
	Güncel Türkçe Sözlük (GTS)	Kubbealtı Lugatı (Misalli Büyük Türkçe Sözlük) (KL)	Ötüken Türkçe Sözlük (ÖTS)
1	Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek: <i>Selanik elden çıkınca ailesi İzmir'e göçmüştür.</i> -A. İlhan.	Bulunduğu yerden ayrılarak yerleşmek üzere başka yere gitmek, yurt değiştirmek, göç etmek, hicret etmek: <i>Gelin der ki ben yaylaya göçeyim / Pınarlardan soğuk sular çeyim</i> (Karacaoğlan). <i>Kadınlarıyla köyden göçecekti</i> (Hâlîde E. Adıvar).	Bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmek üzere gitmek; yurt değiştirmek; hicret etmek. {eAT} {OsT} (aynı)
2	Bazı hayvanlar, sıcak iklimli ülkelere gitmek.	Çökmek: <i>Çünkü yanımızdaki ev azım bir gürültü ile göçtüydü</i> (Ahmet Râsim). <i>Her semte bir geçmiş âdet, bir kaybolmuş an'ane, bir göçmüş nizam, bir çürüğe çıkarılmış anlayış (...)</i> bir unutulmuş sanat örneği çizilmiştir (Sâmiha Ayverdi).	Bazı hayvanlar için) coğrafi bölge değiştirmek.
3	Çökmek: <i>Eğer bir an önce bu işin önüne geçilmezse mendirek bu seneki lodoslarda bir kat daha göçecek.</i> -N. Hikmet.	(Bâzi hayvanlar) İklim'e göre toplu halde yer değiştirmek: <i>"Leylekler erken göçtü."</i>	Bir bina, yer vb. için çökmek; yıkılmak.
4	Ölmek.	<i>mec.</i> Ölmek: <i>Ol kişi dünyâdan îmanla göçe</i> (Süleyman Çelebi). <i>Târihini okudum, 1175'te göçmüş</i> (Safiye Erol).	<i>mecaz.</i> Ölmek; irtihal etmek. {eAT} {OsT} (aynı).
5	Oturmak: <i>Masaların arasından geçerek localardan birine gider, göçerlerdi.</i> -E. E. Talu.		{ağız} (Kadın için) kocaya varmak; evlenmek. [DS]
6			{ağız} İhtiyarlamak. [DS]

Tabloya göre göç- fiili için en az 4, en fazla 6 anlam verilmiştir. Üç sözlükte de yer alan anlamlar şunlardır:

- çeşitli sebeplerle yer değiştirmek (insanlar için),
- coğrafi bölge/iklim değiştirmek (bazı hayvanlar için),
- çökmek (bina vb. için),
- ölmek (insan için).

Sözlüklerin şu noktalarda farklı tutumlar sergiledikleri gözlenmektedir:

1. GTS ve ÖTS'nin 3. anlam olarak verdikleri *ölmek* anlamı, KL'de 2. anlam olarak verilmiştir. Dolayısıyla GTS ve ÖTS'de 2. anlam olarak yer alan *coğrafya/iklim değiştirmek (hayvanlar için)* KL'de 3. anlam olarak sunulmuştur.
2. ÖTS ve KL'de *ölmek* anlamının mecazi olduğu belirtilmişken GTS'de belirtilmemiştir.
3. GTS'nin 5. anlam olarak verdiği *oturmak* anlamı KL ve ÖTS'de yer almamaktadır.
4. ÖTS'de 5.ve 6. anlam olarak geçen *kocaya varmak* ve *ihtiyarlamak* anlamlarına GTS ve KL, yer vermemiştir.

G ö ç (±)'ün isim ve fiil olarak kullanılış anlamları bir araya getirildiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır

GÖÇ	GÖÇ-
Bir yerden başka bir yere taşınma, hicret	Bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmek üzere gitmek; yurt değiştirmek; hicret etmek
Bir evden bir eve taşınma, nakil	(Bazı hayvanlar için) coğrafi bölge değiştirmek
Göç etme sırasında taşınan ev eşyası	(Bir bina, yer vb. için) çökmek; yıkılmak
Eşyası ile bir yerden bir yere giden kâfile, kervan	Mec. Ölmek; irtihal etmek
Hayvanların mevsim değişikliklerinde yer değiştirmeleri	(Kadın için) kocaya varmak; evlenmek
Tohumların dağılmasıyla bitki türlerinin başka alanlarda görülmesi	İhtiyarlamak
Asalak bir bitkinin gelişim sırasında bir konaktan başka bir konağa geçmesi	Oturmak□
Merhale; konak	
Sefer	

Buraya kadar göç ve göç- göstergelerinin sözlüklerde yer alan kullanılış anlamları karşılaştırmalı olarak ortaya konmaya çalışıldı. Peki, göç olgusuna maruz kalanlar için göç'ün anlamları bunlar mıdır veya bunlarla sınırlı mıdır?

Şüphesiz hayır. Çünkü sıralanan anlamlar içinde ne göçmen teknelerinde dalgalara karışan acı feryatları, ne havasız kamyonlardan yükselen ölüm çığlıklarını ve ne de Aylan bebeğin kıyıya vuran cansız bedenini bulabiliriz. Bu acılara sebep ve seyirci kapkara yüzlerin utancını da bulamayız bu içeriklerde.

Ateş düştüğü yeri yakar, dolayısıyla göç'ü de ancak yaşayan bilir ve her göçmen göç'ün etkisini yüreğinde farklı şekillerde hisseder. Göçmenlerin maruz kaldıkları trajedi ile ilgili genel ağ sayfalarında yapılacak basit bir tarama, bu durumu açıkça gözler önüne serer.

Diyar-ı gurbette donarak ölen bebekler (<https://www.timeturk.com>, 05.01.2016; Erişim: 04.11.2018), ırzına geçilip hunharca öldürülen anneler (<https://www.haberturk.com>, 08.07.2017; Erişim: 4.11.2018), geçirdiği maddi manevi travmalar karşısında cinnet geçiren babalar (<https://haber.biz>, 08.08.2018; Erişim: 4.11.2018) ve bütün bunlar karşısında naçar kalan gözü yaşlı yakınlar var bu haberlerde.

Zikredilen acılar, sınırlı sözlük maddelerine sığmaz elbette. Bu yürek yangınlarını ancak göğü inletecek acı feryatlar ifade edebilir. Orhan Veli'nin şu sözleri bu hakikate işaret etse gerek:

“Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.” (Orhan Veli, 2003: 60).

3. KELİME AİLESİ AÇISINDAN G Ö Ç (±)

Her kelime tabanı, türev ve birleşikleri ile bir aile oluşturur. Bir taban ekseninde çok sayıda sözlüksel birimin teşekkül etmesi, onun işlekliliğini gösterir. G ö ç (±) göstergesi, fiil tabanı olarak önemli sayıda sözlük birim doğuran işlek unsurlardandır. İsim tabanı olarak daha çok birleşik yapılar kurmuştur.

Tarihi Türk lehçeleri sözlükleri, çağdaş Türkçe sözlükleri, Derleme Sözlüğü ve Göç Terimleri Sözlüğü taranarak ulaşılan verilere göre tarihten bugüne göç- göstergesinin ekseninde şekillenen unsurlar şunlardır⁶:

göçeğin: bir çeşit kuş (DS)⁷.

göçertmek: 1. göç ettirmek. 2. yıktırmak (DS).

göçebe: (ET. köç-mek'ten köç-me > göç-me, ses türemesiyle göç-e-me > göçebe)⁸ hayatını mevsime veya diğer şartlara göre yer değiştirerek sürdüren kimse veya aşiret (KL).

göçebeleşmek: göçebe durumuna gelmek (GTS).

göçebelik: 1. göçebe olma durumu. 2. *top. b.* Bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneğinde veya alışkanlığında olması (GTS).

göçeber: göçkün (DS).

göçek (I) devecilerin gece yolculuğu (DS); (II) 1. göçülen yer. 2. kayan arazi (DS); (III) sabaha karşı doğan, yolculara hareket zamanını bildiren parlak yıldız (DS).

göçelge: göçülen yer (DS).

göçen: çingene (DS).

göçer: gezer, bir yerde durmaz, göçebe (TARS), (DS), (GTS).

göçeri: sürekli yer değiştiren, göç etmekten hoşlanan (GTS)⁹.

göçerme: 1. göçermek işi. 2. bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikme (GTS).

göçermek: 1. bir kimseden diğer kimseye geçirmek, havale etmek, devretmek: *Arkadaşım işini bana göçerdi.* 2. bitkileri yerinden, çıkarıp başka yere dikmek, değiştirmek, göçürmek (GTS).

göçertme: göçertmek işi (GTS).

göçertmek: çöktürmek, çökertmek, göçürmek (KL).

göçgöç: ağustos böceği (DS).

göçgün: göçebe (TARS); göçkün: yaşı ilerlemiş; göçeber, göçer, göçer evli, göçküncü (DS); 1. göçmüş, göç etmiş (kimse), göçmen, muhâcir. 2. göçebe. 3. çökmüş, çok yaşlı (kimse). 4. ET. taşınır eşya, göç eşyası (KL).

göçgünci: göçebe (TARS); göçküncü (DS); göçer, göçebe (KL).

göçme: göçmek işi (GTS).

göçmek: 1. kocaya gitmek, gelin olmak. 2. ihtiyarlamak (DS); 1. bulunduğu yerden ayrılıp yerleşmek üzere başka yere gitmek, yurt değiştirmek, göç etmek, hicret etmek (2. ...) (KL).

göçmel: göçülecek, nakle elverişli (TARS); herhangi bir yere sonradan gelen (DS).

göçmen: *yeni.* Yerini bırakıp yerleşmek üzere başka ülkeye giden kimse, muhâcir (KL); 1. memur. 2. kiracı (DS).

göçmenleşme: göçmenleşmek işi veya durumu (GTS).

göçmenleşmek: göçmen durumuna girmek (GTS).

göçmenleştirmek: göçmen durumuna getirmek (GTS).

göçmenlik: göçmen olma durumu, muhacirlik (GTS).

göçü: *hık.* toprak kayması (GTS).

göçücü: 1. göçme işini yapan. 2. mevsimine göre yer değiştiren (hayvan). 3. genellikle şiddetli deprem sonrasında ağır hasara uğramış ve yıkılmak üzere olan (bina). 4. *mec.* ölümü yakın olan (GTS).

göçük: çökmüş (DS); 1. yer kabuğu üzerinde tabii bir olay sonunda çöküp çukurlaşmış (yer) (KL).

göçüm: *biy.* bazı kimyasal maddelerin veya ışık, ısı, elektrik vb. güçlerin etkisiyle protoplazmanın yavaş yavaş uzaklaşma biçiminde olan yer değiştirmesi, taksit (GTS).

göçünmek: *halk ağzı.* ölmek (KL).

göçürme: 1. göçürmek işi. 2. *mus.* şed, transpozisyon (KL).

göçürmek (I): kız evlendirmek. (II): bir bitkiyi yerinden çıkarıp başka yere dikmek (DS); 1. göçmesine yol açmak. 2. çökertmek, yere batırmak, çöktürmek, göçertmek. 3. yiyip bitirivermek, bir yiyeceği silip süpürürcesine yemek. 4. *mus.* bir makam veya diziyi başka bir perde üzerine nakletmek, şed yapmak (KL).

⁶ Örnek kelimelerin anlamları alıntılanırken uzun olan açıklamalarda yer yer kısaltmaya gidilmiştir.

⁷ Kısaltmaların açılımları kaynaklar bölümünde verilmiştir.

⁸ Göçebe'nin yapısı konusunda farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: *köç-mek*'ten *köç-me* > *göç-me*, ses türemesiyle *göç-e-me* > *göçebe* (KL); [*köç-mek* > *köç-er* + *oba* (*ev*) > *göç+oba* /*köç-(e)me*?] (ÖTS); *göç+oba* (Tietze, 2009).

⁹ Ötügen Türkçe Sözlük (ÖTS), *göçeri* kelimesini [*göç-er-i*] şeklinde açıklarken Kubbealtı Lügati aynı kelimeyi *göç eri* şeklinde birleşik isim olarak değerlendirmiştir.

göçürtmek: göçmesine sebep olmak (KL).

göçürücü: seferde padişah tuğlarının ikisini bir konak ilerde taşıyan dört kişiden ikisine verilen unvan (GTS).

göçürülme: göçürülmek işi veya durumu (GTS).

göçürülmek: göçmesine sebep olmak (KL).

göçürülmek: göçürme işi yapılmak (GTS).

göçüş: göçme işi (GTS).

göçüşme: *dlb.* bir kelime içinde birbirini izleyen iki ünsüzün yer değiştirmesi, ünsüz göçüşmesi, yer değiştirme, metatez: çömlük > çölmek, yalnız > yanlız, kibrit > kirbit vb. (GTS).

göçüşmek: 1. birlikte göçmek. 2. karşılıklı yer değiştirmek (ÖTS).

köçemek: konaklamak, duraklamak (HATS).

köçgü: 1.göç. 2. vefat (KHTS).

köçgüllük: göçme (KHTS).

köçkün: göç eden (KHTS); göçmen kuşu (ÇTS); köçkün: taşınır eşya (TARS).

köçmen: her zaman göçer olan, bedevi (ÇTS).

köçnük: devrilmiş (toprak), uçmuş toprak (HATS).

köçrüm: panik, köylülerin kaçışıp şehre girmeleri (DLT).

köçürgen bir yerden süren, göçüren (ETS), (DLT).

köçürmek: naklettirmek, göçürmek; nakletmek (ETS), (DLT).

köçüt: at, göç atı (DLT), (KHTS).

köçütçi: göçüren, göçürecek olan (KHTS).

göçdük yurd: terkedilen yurt (TARS).

göçer ev: taşınır ev, çadır, yurt, oba (TARS).

göçer evlü/evlü: çadırla yer yer gezen, göçebe hayatı yaşayan insanlar (TARS); göçer evli: köçkün (DS).

göçer il: göçebe halk, aşiret (TARS).

göçer konar: göçebe hayatı yaşayan (aşiret), bir yerde evleri barkları olmayıp hayvan sürüleriyle oradan oraya konup göçen (çadır halkı), konar göçer (KL).

göçer oba: göçebe halk, aşiret (TARS).

göçüp gitmek: ölmek (GTS).

ışığa göçüm: *bot.* Bir hücrelilerde birden bire aydınlanma sonucu görülen tepkime, fototaktizm, fototaksi (GTS).

ışık göçüm: *bot.* bitkilerde protoplazmanın ışığa gösterdiği tepki (GTS).

kaçgöç: kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturmamaları şeklindeki Müslüman âdeti: *Bizim buralarca Araçlar meyânında o kadar kaçgöç yoktur* (Ahmed Midhat Efendi) (KL).

kimya göçümü: *biy.* bir hücreli varlıklarda, kimyasal maddelerin etkisi altında yavaş yavaş uzaklaşma biçiminde görülen yer değiştirme durumu, şimiotaksi (GTS).

kona göçe: yolculukta konaklayarak, geziye zaman zaman ara vererek (GTS).

konar göçer: göçebe bir hayat süren, bir yere sürekli yerleşmeyen (aşiret, oba vb.), göçerkonar (GTS).

köçgü kün: göç günü (KHTS).

köçgü yir: bir yere giderken geçilen yer, yol (HATS).

uzak göçüşme: *dlb.* yan yana bulunmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi, uzak metatez: ödünç > öndüç, lanet > nalet, zerdali > zeldari vb. (GTS).

ünlü göçüşmesi: *dlb.* göçüşme (TS).

ünsüz göçüşmesi: *dlb.* göçüşme (TS).

yakın göçüşme: *dlb.* kelimedede birbirine yakın olan ünsüzlerin yer değiştirmesi: köprü > körpü vb. (GTS).

yarı göçebe: hem yerleşik hem de göçebe hayatını birlikte yaşayan topluluk (GTS).

yarı göçebelik: yarı göçebe olma durumu (GTS).

Şunlar da göç isminin ekseninde oluşan yapılardır:

göçlük: konaklık, merhale (TARS).

beyin göçü: ileri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması (GTS), (GÖÇTS).

bireysel göç: kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlar (GÖÇTS).

- dairesel göç:** ülkeler arasında geçici ya da daha kalıcı şekilde gerçekleşen akışkan insan hareketi (GÖÇTS).
- dönüş göçü:** bir kişinin en az bir senesini başka bir ülkede geçirdikten sonra menşei ülkesine veya mutata ikamet yerine gitmesi (GÖÇTS).
- düzenli göç:** yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç (GÖÇTS).
- kültür göçü:** bir kültür motifinin veya kültürel bir uygulamanın bir başka kültüre geçmesi (GTS).
- düzensiz göç:** gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler (GÖÇTS).
- gizli göç:** göç hukuku kurallarını çiğneyerek, gizli ya da saklı şekilde gerçekleşen göç (GÖÇTS).
- göç ber- göç itmek¹⁰:** bir yerde çok kalmayıp göç etmek (TARS).
- göç bölgesi:** devletlerin göç kanunlarının geçerli olduğu açık deniz alanları ve kara ülkesi (GÖÇTS).
- göç çekmek:** göç etmek, sefere çıkmak (TARS).
- göç eskisi:** padişâha elbiselerini giydirmekle görevli giyim başının yardımcısı durumunda olan ve sayfiyeye gidildiği zaman giyim başının yerine bu işi yapan kimse (KL).
- göç etmek/ eylemek:** yerleşmek üzere asıl yerini bırakıp başka bir yere gitmek, göçmek (KL).
- göç kılmak:** göçmek, hicret etmek (TARS).
- göç kon itmek:** konup göçmek, göçebe hayatı yaşamak (TARS).
- göç kon:** göç, sefer (TARS).
- göç tutmak:** yol hazırlığında bulunmak (TARS).
- göç yolu:** yörüklerin her yıl gelip gittikleri yol (DS).
- göç yönetimi:** (...) göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için çeşitli devlet kurumları ile ulusal bir sistemden oluşan yönetimi tanımlayan terim (GÖÇTS).
- göç/köç itmek:** göçmek, hicret etmek (TARS), (HATS).
- göç-ü hümayun:** padişahın ve haremde yaşayanların kısa bir süre için başka bir yere gitmeleri (ÖTS).
- göçün feminenleşmesi:** göç olgusu içine gittikçe artan kadın katılımı (GÖÇTS).
- göçünü yükletmek:** son nefesinde olmak (DS).
- iç göç:** bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etme (GTS), (GÖÇTS).
- ikincil göç:** ev sahibi ülkede, mültecinin aslen ikamet ettiği topluluktan ayrılması (GÖÇTS).
- köç kötürmek:** göçmek, göç etmek, yola koyulmak, yolculuğa devam etmek (HATS).
- köç yüklemek:** göçmek, göç etmek, yola koyulmak (HATS).
- net göç/toplam göç:** toplam göç (GÖÇTS).
- ruh göçü:** ruhun bir bedenden başka bir bedene geçerek varlığını sürdürdüğü inancı, tenasüh, reenkarnasyon (GTS).
- toplu göç:** menşe ülke dışına (istisnai ve düzensiz) gruplar halinde hareket (GÖÇTS).
- uluslar arası göç:** kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutata olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları (GÖÇTS).
- ülkeden göç:** Başka bir devlette yerleşmek amacıyla bir devletten ayrılmak ya da çıkmak (GÖÇTS).
- ülkeden tekrar göç:** Gidiş ülkesine geri döndükten sonra kişilerin tekrar ülkeden göç etmeleri (GÖÇTS).
- ülkeye göç:** yabancıların yerleşim amacıyla başka bir ülkeye gittikleri süreç (GÖÇTS).
- yardımlı göç:** yardımsız, kendiliğinden oluşan (spontane) göçe karşılık göçmenlerin devlet, devletler ya da uluslar arası bir kuruluş yardımıyla gerçekleştirilen hareketi (GÖÇTS).
- yasadışı göç:** düzensiz göç (GÖÇTS).
- zorla göç:** doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketini tanımlamak için kullanılan genel terim (GÖÇTS).
- (bk. Bayat ve Aliyeva, 2008; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014; Ünlü, 2012a, 2012b, 2013; Türk Dil Kurumu, 1996; Türk Dil Kurumu, 2005; <http://lugatim.com>; <http://www.tdk.gov.tr>; Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

¹⁰ İki gün bir yerde oturmazlar,

Göç ber-göç ettiler, durmadılar (Türk Dil Kurumu, 1996: 1717).

4. EŞ/YAKIN ANLAMLILARI AÇISINDAN GÖÇ (±)

Tarihi ve güncel Türkçe sözlükler, geçmişten günümüze, anlamca göçle eş değer veya yakın anlamlı çeşitli göstergelerin kullanıldığını göstermektedir. Göç'ün eş veya yakın anlamlısı olarak kullanıldığı tespit edilen örneklerin başlıcaları aşağıda sunulmuştur:

- celā'** (<A.) (ÇTS), (FDOTL).
- çehr** (<F.) (ÇTS)¹¹.
- hicret** (<A.) (FDOTL), (GTS), (KL).
- intikal** (<A.) (FDOTL), (MKOTS).
- irtihâl** (<A.) (FDOTL), (MKOTS).
- kutu'** (<A.) (MKOTS).
- muhaceret** (<A.) (FDOTL), (GTS), (ÖTS).
- nakil** (<A.) (KL).
- rahîl** (<A.) (ÇTS), (FDOTL).
- rihlet** (<A.) (ÇTS), (MKOTS), (FDOTL).
- tenâsüh**¹² (<A.) (MKOTS).
- terahhul** (<A.) (FDOTL).
- tirhâl**¹³ (<A.) (FDOTL).

Hiç şüphesiz bunlardan anlamca göç ile en çok eş değer olan ve Orta Türkçeden beri sıklıkla kullanılan (KHYS; KIPTS) hicret'tir. TUD'un verilerine göre hicret, 5445 yazılı-sözlü metnin 80'inde toplam 153 defa geçmiş görünmektedir. Kullanım sıklığı ve bağlamları incelendiğinde hicret'in kullanım alanının iyice daraldığı, günümüzde daha çok dini/tarihi bir terime dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Hicret (ve muhaceret) büyük ölçüde yerini göç'e bırakırken, aynı şekilde muhacir de yerini göçmen'e bırakmış durumdadır. Yine göçmen yerine mülteci¹⁴ ve sığınmacı terimlerinin de sıklıkla kullanıldığı gözlenmektedir. Ayrıca halk ağzında göçmen anlamında misafir (Örneğin, Suriyeli misafirler), göçen, gelme, gelinti, sığınık gibi sözlere de rastlanmaktadır (bk. <http://www.tdk.gov.tr>). Bu arada söz konusu terimlerle eş dizimli olarak sıklıkla kullanıldığından "Suriyeli" sözünün zaman içinde dilsel bir genelleme ile "göçmen" anlamı kazanarak Türkiye'ye sonradan gelen birey ve grupları tanımlamak için kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Günlük dilde birbirlerinin yerine kullanılsa da, göçmenlerle ilgili tanımlamalarda kimi pragmatik nüansların olduğu aşikardır. Örneğin, büyük ölçüde eskimesine rağmen, Suriyeli göçmenler için yapılan "muhacir" tanımlamasının bir Ensar-Muhacir telmih içerdiği ve muhacir, misafir gibi vasıfların, Suriye'den gelenler için bir iyi niyet ifadesi olarak kullanıldığı söylenebilir.

Hukuk dilinde de bu terimler tam bir eş değerlilik içinde değildirler. Vardar; "Mülteci, Göçmen, Sığınmacı Arasındaki Farklar?" adlı yazısında bu konuya şöyle işaret etmiştir:

"Uluslararası hukukta "mülteci" kavramı, vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve 'ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu' için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. (...)

Sığınmacı, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir.(...)

Göçmen; hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (...)" (<https://bianet.org/bianet/toplum>).

Hukuk diline vâkıf olmayan konuşurlardan söz konusu kelimeleri terimsel ayırtıları dikkate alarak kullanması beklenemez. Bu kelimelerin kimi pragmatik saiklerle yine birbirinin yerine kullanılacağını düşünmekteyiz. Ancak günlük dildeki anlamlarını esas alarak şu saptamayı yapmak mümkündür: Her mülteci ve/veya sığınmacı, göçmendir. Ancak her göçmen, mülteci ve/veya sığınmacı değildir.

¹¹ Ünlü, *çehr* kelimesinin göç anlamında kullanılışı için Babür Divanı'na atıf yapmıştır.

¹² ruhun bedenler arası göçü.

¹³ yola çıkma, göç etme.

¹⁴ Mülteci: *sif.* (Ar. *ilticā'* "sığınmak"tan *mülteci*): 1. Bir yere veya kimseye sığınan; 2. i. Vatanını terk edip başka bir ülkeye sığınan kimse, sığınmacı (<http://www.lugatim.com>).

Eş veya yakın anlamlılarının çokluğu göze çarpan bir diğer türev de göçebe'dir. Göç'ü yaşam tarzı haline getiren canlıları tanımlamak için kullanılan göçebe'nin tarihi sözlüklerde dikkat çeken eş veya yakın anlamlıları aşağıdaki gibidir:

bedevî (<A.) (FDOTL).
beyâbânî (<F.) (FDOTL).
çâder-nişîn (<F.) (MKOTS), (FDOTL).
ebdâl (<A.) (FDOTL).
hâcir (<A.) (MKOTS), (FDOTL).
haşem-nişîn (<A.+F.) (FDOTL).
hayme-nişîn (<A.+F.) (MKOTS), (FDOTL).
hoş-nişîn(ân) (<F.) (FDOTL).
kerekülüg (<T.) (ETS).
müntakil (<A.) (FDOTL).
mürtehil (<A.) (FDOTL).
mütenakkıl (<A.) (FDOTL).
müterahhil, müterahhile (<A.) (FDOTL).
râhil (<A.) (FDOTL).
sahra-nevred (<A.+F.) (FDOTL).
 (bk. Devellioğlu, 1988; Bayat ve Aliyeva, 2008; Kanar, 2009; Ünlü, 2013; <http://lugatim.com>;
<http://www.tdk.gov.tr>).

5. DİL BİLGİSEL BAĞLAMLARI AÇISINDAN GÖÇ (±)

Dil göstergeleri, tek başlarına mesaj iletim gücüne yeterince sahip değildirler. Kullanım sahasına çıkmak için çeşitli mütemmimlere ihtiyaç duyarlar. Bir dil unsurunu çevreleyen mütemmim unsurlar, onun bağlamını oluşturur. Her dil göstergesi kendi bağlamında hayat bulur, anlam kazanır. Türlü kavramlaşma ve kalıplaşmalar, bu bağlamlarda gerçekleşir.

Dil göstergelerinin ne tür bağlamlarda kullanıldığının ve dolayısıyla kavramlaşmaya/ kalıplaşmaya ne denli müstait olduğunun tespiti kolay değildir. Bunun için çeşitli kategorilerden binlerce farklı metnin taranması gerekmektedir. Böyle bir taramayı ferdi okuma yolu ile yapmak imkânsız denecek kadar zordur. Son dönemlerde oluşturulan derlemler, araştırmacılara bu mucizevi imkânı sunmaktadır. Kullanıma açık 3. sürümü 50 milyon sözcükten müteşekkil olan Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), bunlardandır.

Günümüz Türkiye Türkçesinin 24 yıllık dönemindeki (1990- 2013) çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren Türkçe Ulusal Derlemi'nde (TUD) sözcüklerin dil bilgisel ortamlarını, kullanım sıklıklarını tespit etmek mümkündür. Türkçe Ulusal Derlemi'ne göre göç, toplam 5445 metnin 971'inde 3174 defa kullanılmıştır. Derlem'de göç'ün geçtiği bağlamlar tek tek gözden geçirilerek ne tür öbeklerde hangi kavramlara eşlik ettiği tespit edilmeye çalışıldı¹⁵. Tespit edilen örnekler, göç'ün özellikle isim öbeği, sıfat öbeği, bağlaç öbeği ve fiil öbeği gibi birimlerde yüzlerce farklı kavramla öbek kurucu unsur olarak sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Aşağıda göç'ün kullanıldığı bağlamlardan örnekler sunulmuştur. Örneklerin seçiminde kullanım sıklıkları değil, göç'e eşlik eden unsurların anlam farklılıkları esas alınmıştır.

5.1. İsim Öbeği (İsim Tamlaması)

Göç, isim öbeklerinde çoğunlukla birinci unsur (tamlayan) olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç'ün yer aldığı isim öbeklerinin tamamına yakını belirtisiz ad tamlaması olarak adlandırılan türdendir. Bilindiği üzere, belirtisiz ad tamlamaları Türkçe söz varlığında kavramlaşma/kalıplaşmaya en yatkın birimlerdenidir. Tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir:

göç (ve aile) dayanışması, göç (ve ölüm) şarkıları, göç (ve ulusal kimlik) bakanlığı, göç açıklaması, göç akını/akınları, göç akışı, göç alanı, göç albümü, göç antlaşması/anlaşmaları, göç aracı, göç aralıkları, göç bölgesi, göç çalışmaları, göç dairesi, göç davranışı, göç davulu (gulyabaniler elindeymiş), göç denemesi, göç deneyimi, göç denkleri(nde yorgan içine dikilip saklanmışken...), göç devri/devirleri, göç dinamiği/ dinamikleri, göç dönemleri, göç duygusu (çok ferahlatıcıdır.), göç dürtüleri, göç düzeni, göç eğilimi/ eğilimleri, göç emri, göç

¹⁵ Derlem'de göç- eylemi ile ilgili kullanımlar da tarandı. Göç- eyleminin yüklem olarak kullanıldığı örneklerin yanı sıra, isim fiil (... göçme, ... göçmek, ... göçüş), sıfat fiil (... göçen, ... göçmüş) ve zarf fiil türevlerinin (... göçerek, ... göçerken, ... göçtüğünde, ... göçünce, ... göçüp) kaynaklık ettiği çok sayıda söz grubuna da rastlandı. Tespit edilen örnekler, geçici dil bilgisel birlikler olduğundan buraya alınmadı.

ertesiydi, portakalı gördüm...), göç esnası, göç günleri, göç hadisesi/hadiseleri, göç hailesi, göç hareketi, göç hareketliliği, göç haritası, göç hazırlıkları, göç hedefi, göç hızı/ hızları, göç hikayeleri, göç içi(nde), göç işi, göç kafilesi, göç karşıtı, göç kervanı/kervanları, göç konusu, göç kuramları, göç kurbanı, göç mağduru, göç mahalleleri, göç mesafesi, göç meselesi, göç mevsimleri, göç mevzuatı, göç miktarı, göç nedeni, göç niyetlileri, göç odağı, göç olanağı, göç öncesi, göç problemi, göç rotası, göç rüzgârı, göç sebebi, göç serüveni, göç sırası(nda), göç sonrası, göç sonucu, göç süreci, göç şampiyonu (Kars...), göç şartları, göç takvimi, göç tanımı, göç tehdidi, göç temizliği, göç tercihi, göç türküleri, göç türü/türleri, göç uşakları, göç ülkesi, göç vâkkası (vakası olmalı.), göç vakti, göç ve göçmen sözcükleri, göç verileri, göç yasa tasarısı, göç yasası, göç yaşantısı, göç yerleri, göç yığınları, göç yorgunu, göç zamanı, göç araştırmaları merkezi, göç baskısı, göç çağrısı, göç çocukları, göç darbesi, göç eylemi, göç insanları, göç kadınları, göç kararı (alması), göç kolları, göç nedeni, göç niyeti, göç özgürlüğü, göç politikası/ politikaları, göç programı, göç rakamları, göç romanı, göç soyadı, göç statüleri, göç süreci, göç şoku, göç yolculuğu, göç yolu/yolları, göçlerin sayısı, göçün boyutu ve mahiyeti, göçün dokümantasyonu, (alınımında oluşan) göç çizgileri, (büyük) göçlerin ana dalgaları, (büyük) göç seli, (standaki) göç göç nidası, (filmin sonu) göç üçlemesi(ndeki gibidir.), (Fransa ulusal) göç bürosu, (gönüllü) göç grubu, (güneyden kuzeye) göç olgusu, (iç) göç hali(nde), (iç) göç tarihi, (iç) göç sorunu, (iltica ve) göç anlayışı, (iltica ve) göç işlemleri, (iltica ve) göç prosedürü, (iltica ve) göç eylem plânı, (iltica-)göç eylem plânı görev gücü, (insanın içini yakıp kavuran) göç -mübadele- öyküleri, (Kanada) göç ofisi, (kent ve) göç meseleleri, (kentlere) göç hareketi, (milyonları aşan) göç kitlesi, (mukaddes) göç yolcuları, (müthiş öfkeli bir) göç gençliği, (sığınma ve) göç kurumu, (sürgün ve) göç kitabı, (Türkiye'nin iltica ve) göç eylem plânı taslağı, (uluslararası) göç örgütü, (ülkenin dört bir yanından tersine) göç olayı, (yarı açların) göç dalgaları, (yasa dışı) göçün önlenmesi ve denetlenmesi, (zorunlu) göç bavulu, (zorunlu) göç uygulaması (Aksan vd., 2012).

Aşağıda görüldüğü üzere, göç'ün ikinci unsur olarak kullanıldığı örnekler daha az sayıdadır:

azınlık göçü, emek göçü, işgücü göçü, kalıcı nüfus göçleri, merdiven göçü¹⁶, nüfus göçleri, şirket göçleri, ucuz işgücü göçü (Aksan vd., 2012).

5.2. Fiil Öbeği (Birleşik Fiil)

Göç'e eşlik eden fiillerin başında et- fiili ve türevleri (edebil-, ettir-, ettiril-) gelmektedir. Verilere göre et-fiilinin yanı sıra, al-, ver-, ol-, yap- fiillerinin de göç'le birleşik yapılar kurduğu, ayrıca başla- fiilinin de göç'e sıklıkla eşlik ettiği ve göçle imtizaç halinde olduğu gözlenmektedir.

Bu arada, şu örneklerde olduğu gibi, göç'ün, kimi fiillere durum ekli tamlayıcı olarak bağlanması da dikkat çekmektedir: *göçe hazırlan-*, *göçe zorlan-*, *göçten dön-* ...

Göç'ün fiillerle kullanımında göze çarpan bir diğer husus da nereden ve/veya nereye olduğu bilgisini taşıyan tamlayıcılarıdır. Derlem esaslı yapılacak bir araştırma ile bu tamlayıcıların tespiti ve kullanım sıklıklarının belirlenmesinin, araştırmacılara göç olgusuna dair önemli sosyo-ekonomik veriler sağlayacağı düşünülmektedir. Aşağıda söz konusu tamlayıcılardan bazı örnekler sunulmuştur:

Almanya'ya, Amerika'ya, Anadolu'ya doğru, Avrupa'ya doğru, Avustralya'ya, Bağdat'a, başka yerlere, Batı Avrupa ülkelerine, batıya ve güneye, Bursa'nın Karacabey ilçesine; büyükşehirlere, daha uygun yerlere, dışarıya, güneydeki kırsal alanlarına, il dışına, İstanbul'a, İzmir'e, kentlere, Medine'ye, Osmanlı İmparatorluğu'na, sıcak ülkelere, şehirlere, Türkiye'ye, uygun yerlere, Yunanistan'a, yurt dışına, yurt içi ve yurt dışına...

Arabistan'dan, dışarıdan, Doğu Anadolu'dan, doğu ve güneydoğu illerinden, Güneydoğu'dan, köylerden, Irak'tan, Romanya'dan, Urfa'dan...

Dünyanın her yerinden zengin ülkelere, Etiyopya'dan İsrail'e, Hoy'dan Konya'ya, köyden kente, tatlı suların denizlere... (Aksan vd., 2012).

¹⁶ Tamlamanın geçtiği cümle şu şekildedir: "Pelajik organizmaların deniz ve okyanuslarda farklı su tabakaları arasındaki hareketleri Vertikal göç, Merdiven göçü ve Ontogenetik göç olarak açıklanabilir." (TUD: W-RB38E1B-2883-1479).

5.3. Sıfat Öbeği (Sıfat Tamlaması)

Göç'ün yaygın olarak görüldüğü dil bilgisel bağlamlardan biri de sıfat öbekleridir. Bu öbeklerde sıfatlar, göçün nitelik ve niceliğine dair bilgiler sunmaktadır. Tespit edilen örnekler şöyledir:

asude bir göç, büyük göç, büyük ölçekli göç, dış göç, gerçek göç, gönüllü göç, iç göç, ihtiyaç hissedilen göç, ikinci göç, İspanik göç, kaçak göç, kapitalist ülkelere doğru akan göç, karşılıklı göç, kesin göç, kitlesel bir göç, köyden kente plansız göç, küresel bir göç, legal göç, mukaddes göç, ontogenetik göç, süregelen göç(ler), ters göç, transit göç, uluslararası göç, vertikal göç, yasadışı göç, yeni göç, yoğun göç, zorunlu göç... (Aksan vd., 2012).

5.4. Bağlaç Öbeği (Bağlama Öbeği)

Bağlaç öbeklerinde göç'e eşlik eden unsurlar, büyük ölçüde göç'ün sebep ve/veya sonuçlarına ilişkin bilgiler içermektedir. Tespit edilen örnekler şunlardır:

göç ve çevre, göç ve fütihat, göç ve gecekondulaşmalar, göç ve güvenlik, göç ve güvensizlik, göç ve hüznün, göç ve işsizlik, göç ve kentleşme, göç ve milliyetçilik, göç ve nüfus artışı, göç ve nüfus değişimleri, göç ve ölüm, göç ve refah devleti, göç ve sanayileşme, göç ve sürdürülebilir kalkınma, göç ve toprak politikası, göç ve uyum, göç ve yerleştirmeler, göç veya göçmen, göç ya da sürgün, göç ve yerel özerklik, göç ve yoksulluk, göç ve merak.

heyelan ve göç, kentleşme ve göç, kriminalite ve göç, nüfus artışı ve göç, sığınma ve göç, sürgün ve göç, yoksulluk ve göç... (Aksan vd., 2012).

5.5. Edat Öbeği

Bu öbeklerde edatlar, göç'le öbeleşerek onu çeşitli dil bilgisel görevlerle başka unsurlara ulamaktadır:

göç diye (baktık), göç gibi (etkenler), göç için, göç ile (oluşan), göç üstü (üzerliği aldık duvardan), göç yüzünden... (Aksan vd., 2012).

Göç'ün son olarak üzerinde durulması gereken bağlamlarından biri de deyim ve atasözleri gibi kalıp ifadelerdir. Göç (±)ün esas olduğu deyim ve atasözü sayısı az olmakla birlikte göç kültürü çevresinde teşekkül etmiş deyim ve atasözleri önemli bir yekün teşkil etmektedir. Demir, "Atasözleri ve Deyimlerde Göç" adlı çalışmasında göç kültürü çevresinde şekillenen kalıp sözleri etraflıca işlemiştir (2010: 315-322).

Gerek söz konusu çalışmada gerekse atasözü ve deyim sözlüklerinde göç (±)ün geçtiği başlıca örnekler şunlardır:

Atasözü örnekleri:

Akşam oldu kon, sabah oldu **göç**.

Eken biçer, konan **göçer**.

Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden **göç**, birin boşa, birin sat.

Göç yolda düzülür.¹⁷

Deyim örnekleri:

avurdu avurduna **göçmek**: çok zayıflamak

göçüp gitmek: ölmek

göç iti kimi (gibi): birilerinin peşinde dolaşan kişi

göçten geri kal-: işleri ters gitmek

göçün sür-: ömür sürmek (bk. Demir, 2010: 315-322; <http://www.tdk.gov.tr>).

Bunların dışında biri, özdeyiş örneksmesi; diğeri dua niteliğinde şu iki örnek de dikkat çektiği için aşağıda sunulmuştur:

Özdeyiş örneksmesi:

İstikbal "GÖÇ"lerdedir!¹⁸ (aslı: "İstikbal göklerde")

Dua:

Göçtük yurdun kadrini konduk yurtta Allah bildirmesin! (Demir, 2010: 315-322).

¹⁷ "Kervan yolda düzülür." atasözü yer yer "**Göç yolda düzülür**" şeklinde de kullanılmaktadır. Örnek: " Ben "göç yolda düzülür" düşüncesinin taraftarlarından olmadığım için, tam üyelik başvurusunun zamanlaması konusundaki çekincelerimi hükümetime sunmuş, görüşlerimi yazılı ve sözlü olarak savunmuştum." (TUD: W-RD39C3A-0585-2213).

¹⁸ Söz'ün geçtiği bağlam şöyledir: (...) **İstikbal** "GÖÇ"lerdedir! Daha ilkokula başlarken, alfabeyle birlikte duvarda asılı duran göç haritası karşılar bizi. Hayatımızla o kadar içli dışlıdır." (TUD: W-HE39E1B-2836-1444).

6. SONUÇ

Çalışmada sözlük taraması yolu ile sağlanan verilerden hareketle göç (±) kavramı sözlüksel anlam bilim açısından ele alınmaya çalışılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Göç (±) göstergesi, Türkçenin hem isim hem de fiil tabanı olarak kullanılan kadim unsurlarından olup Eski Türkçeden beri yolculuğu hiç kesilmemiş, ufak bir ses değişikliği ile (göç<köç; göç-<köç-) bugüne kadar gelmiştir.

2. Taranan genel Türkçe sözlükleri, göç için en fazla 9, en az 4; göç- için ise en fazla 6, en az 4 anlam vermişlerdir. Söz konusu göstergeleri anlamlandırma ve anlam tabakalarını sıralamada sözlükler yer yer farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.

3. Kelime aileleri açısından değerlendirildiğinde, göç'ün daha çok birleşme; göç- eyleminin ise daha çok üreme yolu ile yeni unsurlara menşe olduğu gözlenmiştir.

Göçebe ve göçeri türevlerinin isim menşeli mi yoksa fiil menşeli mi olduğu konusunda sözlükler farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

4. Gerek göç- eyleminden türeyen unsurlar, gerekse göç isminin ekseninde teşekkül eden birleşikler bir bütün olarak Türkçe söz varlığı içinde hatırı sayılır bir yekûn teşkil etmektedir. Bu durum, göç (±)ün Türkçedeki işlevliğini ve dolayısıyla göç olgusunun ne denli güncel olduğunu göstermektedir.

5. Tarihi ve güncel Türkçe sözlüklere göre başta hicret olmak üzere göç ile yakın veya eş anlamlı 10'u aşkın farklı sözcük kullanılmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, İslam dini için milat kabul edilen ve bu nedenle İslam'la özdeşleşen hicret kavramıdır. TUD'un verilerine göre günümüzde göç'e göre hicret'in kullanım alanı iyice azalmış, hicret kavramı, daha çok dinî/tarihi bir terim olarak kullanılır olmuştur.

6. Göçmen, sığınmacı, mülteci gibi terimler hukuk dilinde eş değerli olmasa da genel konuşur kitlesi, söz konusu terimleri birbirinin yerine kullanmaktadır. Ancak bu kullanımlarda da kimi pragmatik saikler gözlenmektedir. Örneğin; Suriye'den gelenler için sığınmacı, mülteci, göçmen gibi terimler yerine muhacir ve/veya misafir'in tercih edilmesinde, Ensar-Muhacir ilişkisini ihsas eden bir iyi niyet ve yakınlık manası sezilmektedir.

7. Göç (±) eksenli birimler, sözlüklerde yer alan türev ve birleşiklerden ibaret değildir. Türkçenin yazılı ve sözlü metinlerinde, başta ad tamlaması olmak üzere, farklı türde çok sayıda göç eksenli söz öbeği kullanılmakta, göç'ün eş dizimleri ile kurduğu öbeklerden özellikle belirtisiz ad tamlaması formundakilerin önemli bir bölümü kalıplaşma/kavramlaşma potansiyeli taşımaktadır. Yapılacak ayrıntılı bir tarama ile söz konusu unsurlardan gerek genel Türkçe sözlüklere gerekse göç terimleri sözlüklerine yeni maddelerin eklenebileceği düşünülmektedir.

7. ÖNERİ

Çalışmanın başında belirtildiği üzere bir göçmen için göç, basit bir yer değiştirme hadisesi değildir. Onun için göç, ayrılıktır, hasrettir, kimi zaman malından, ırzından hatta canından olmaktır. Yad ellerde açıktır, gamdır, kasvettir...

Göç, mevziî bir olay da değildir. Göç olgusu dünyayı sarmış durumdadır ve başta ülkemiz olmak üzere birçok ülke, bugün göç sarmalında kıvranmaktadır.

Hal böyleyken, her insanın göç konusunda bilinçlenmesi, göçmenlerle duygudaşlık içinde olması önem arz etmektedir. Böyle bir bilincin oluşması, göç kavramının sözlüklere sığmayan duygu boyutunun ayrıca insanlığa anlatılması ile mümkündür.

Bunun için göç ve göçmenlik konusuna öğretim programlarında yer verilmeli, her insanın aslında bir göçmen olduğu bilinci, bir kök değer olarak erken yaşlardan itibaren bireylere aşılmalıdır. Muhataba görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak duygu değeri yüksek metinler üzerinden göç trajedisi işlenmeli, bireylerin, göçmenlerle empati kurmaları sağlanmalıdır.

Aksi takdirde, göçmen komşusunu koruyan değil, onu düşman belleyip boğan; onu hor hakir görüp köleleştiren; onu kimsesiz, korumasız bilip malına, ırzına göz dikenlerin önüne geçmek kolay olmayacak, böylece dünyevi hırsları uğruna canavara dönüşenlerin, dünyamızı bir göçmenler cehennemine çevirmesi kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKMAN, Mehmet (2010). Erzincan Türkülerinde Göç Kavramı. *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (28-29-30 Mayıs 2010, Balıkesir), s. 45-52. İstanbul: Pınarbaşı Matbaacılık.
- AKSAN, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- BAYAT, Fuzuli- ALİYEVA, M. Esen (2008). *Eski Türkçe Sözlük (ETS)*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük (ÖTS)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ÇAMLİBEL, F. Nafiz (1969). *Han Duvarları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- DEMİR, Mehmet (2010). Atasözleri ve Deyimlerde Göç. *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (28-29-30 Mayıs 2010, Balıkesir), s. 315-322. İstanbul: Pınarbaşı Matbaacılık.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1988). *Osmanlıca-Türkçe Lügat (FDOTL)*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- ERCİLASUN, A. Bican- AKKOYUNLU, Ziyat (2014). *Kâşgarlı Mahmut, Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin) (DLT)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük (GTS). <http://www.tdk.gov.tr>
- IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü (GÖÇTS)*. (Editör: Richard Perruchoud. Çeviren: Bülent Çiçekli (Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri). <http://www.iom.int>
- KANAR, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (MKOTS)*. İstanbul: Say Yayınları.
- KARADEMİR, Fevzi (2016). Türkçede Aynı Sözü Zıt veya Uzak Anlamlar Bildirmesi Üzerine. *Akademik Bakış Dergisi*, 56: 634-661.
- KAYA, Doğan (2008). Pir Sultan Abdal ve Sivas Kaynaklı Cönklerde Bazı Şiirleri. *Hayat Ağacı*, 10: 70-72.
- Kubbealtı Lugati (KL). <http://lugatim.com>
- Orhan Veli (2003). *Bütün Şiirleri* (Editör: Onca Tapınç). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZDAMAR, Mustafa (2000). *Niyâzî Mısrî*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- TATÇI, Mustafa (t.y.). *Dîvân-ı Yûnus Emre*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- TİETZE, Andreas (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati- Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- TOPARLI, Recep vd.(2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü (KIPTS)*. Ankara: TDK Yayınları.
- TURAN, Fikret (1998). Modern Türkçede Fiil Tabanlarıyla Sesteş İsim Soylular ve Bir Terim Teklifi: Fiil-İsimler. *İlmi Araştırmalar*, 6: 245-261.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü VI (DS)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1996). *Tarama Sözlüğü III. Cilt (TARS)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük (TS)*. Ankara: TDK Yayınları.
- ULUOĞLU, Murat (2014). Rus Dilinde Sözcük İçi Karşıt Anlamlılık (Enantiosemiya). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31: 119-126.
- ÜNLÜ, Suat (2012a). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü (KHTS)*. Konya: Eğitim Yayınları.
- ÜNLÜ, Suat (2012b). *Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü (HATS)*. Konya: Eğitim Yayınları.
- ÜNLÜ, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü (ÇTS)*. Konya: Eğitim Yayınları.
- VARDAR, Nilay (08.09. 2015) <https://bianet.org/bianet/toplum/167434> (Erişim: 10.12.2018).
- <http://www.turkuler.com>, Erişim: 15.11.2018
- <https://haber.biz>, 08.08.2018; Erişim: 4.11.2018
- <https://www.haberturk.com>, 08.07.2017; Erişim: 4.11.2018
- <https://www.timeturk.com>, 05.01.2016; Erişim: 04.11.2018
- <https://www.turkudostlari.net>, Erişim: 04.11.2018